

УДК 351.88: 327.39

[https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-290-299](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-290-299)

Резніков Валерій Володимирович, кандидат економічних наук, доцент, докторант навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України, 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, тел. (050) 632-16-93, e-mail: osvita00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3579-3114>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. В сучасних умовах для України актуальними є питання формування та реалізації нової державної політики у сфері європейської інтеграції, яка відповідає існуючим викликам сьогодення. Адже інтеграція України в європейський простір з метою набуття у майбутньому членства в ЄС є цивілізаційним вибором країни. Тому європейський вектор розвитку нашої країни потребує відповідних реформаторських зусиль щодо удосконалення існуючих механізмів формування та реалізації державної політики у цій сфері.

Завдання органів публічної влади всіх рівнів полягає в тому, щоб, спираючись на існуючу інституційно-правову систему, використовуючи та удосконалюючи відповідні механізми формування та реалізації державної політики у цій сфері, а також мобілізувавши наявні ресурси (людські, матеріальні, фінансові тощо), забезпечити правила та процедури міжінституційної координації та співробітництва ключових виконавців та стейкхолдерів (зацікавлених сторін) у сфері європейської інтеграції України з метою вирішення поставлених завдань, а саме: підтримка верховенства права, боротьба з корупцією, досягнення макроекономічної стабільності тощо.

В сучасних умовах державна політика України, яка спрямована на вступ до Європейського Союзу має передбачати відповідну зміну політичних, економічних, соціальних, юридичних процесів в державі, а також удосконалення законодавства відповідно до європейських стандартів. Вступ України в Європейський Союз можливий тільки за умови побудови демократичної держави з розвинутою економікою, забезпечення високих темпів економічного зростання, проведення виваженої соціальної політики, позитивних зрушень щодо забезпечення високого рівня життя населення та забезпечення його базових свобод. А перспектива членства в ЄС України, як невід'ємної частини Європи є стратегічним напрямом перетворень в країні, які мають бути орієнтовані на чинну в державах – членах ЄС модель

суспільного розвитку.

Ключові слова: європейська інтеграція, державна політика у сфері європейської інтеграції, механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції.

Ryzenikov Valeriy Volodymyrovych, PhD in Economic Sciences, associate professor, doctoral student of educational-scientific-production center, National University of Civil Protection of Ukraine, 61024, Kharkiv, Str. Lermontovs'ka, 28, tel.: (050) 632-16-93, e-mail: osvita00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3579-3114>

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF MECHANISMS OF FORMING AND REALIZATION OF GOVERNMENT POLICY IN THE EUROPEAN INTEGRATING SPHERE OF UKRAINE

Abstract. In modern conditions the issue of forming and implementing of new state policy in the sphere of European integration is relevant for Ukraine, which corresponds to the modern challenges of today. As the integration of Ukraine into the European space in order to become a member of the EU is a civilization choice of the country in the future. Therefore, the European vector of development of our country needs appropriate reform efforts to improve the existing mechanisms of formation and implementation of state policy in this area.

The task of public authorities at all levels, relying on the existing institutional and legal system, using and improving the appropriate mechanisms of formation and implementation of state policy in this field, as well as mobilizing available resources (human, material, financial, etc.), is to provide rules and procedures of inter-institutional coordination and cooperation of key performers and stakeholders in the European integration sphere of Ukraine in order to solve tasks, that are: supporting of the rule of law, fighting with corruption, reaching of macroeconomy stability etc.

In modern conditions state policy of Ukraine which is aimed at joining the European Union should prognosticate corresponding change in political, economic, social, legal processes in the country, as well as the improvement of legislation in accordance with the European standards. Ukraine's accession to the European Union is possible only under the condition of building a democratic state with developed economy, ensuring high rates of economic growth, pursuing prudent social policy, positive changes towards ensuring a high standard of living of the population and ensuring its basic freedoms. And the prospect of the EU membership of Ukraine, as integral part of Europe is a strategic direction of the country transformations, which have to be oriented towards the model of social development that is in force in the EU members countries.

Keywords: European integration, state policy in the sphere of European integration, mechanisms of formation and implementation of state policy in the sphere of European integration.

Постановка проблеми. В сучасних умовах для України актуальними є питання формування та реалізації нової державної політики у сфері європейської інтеграції, яка відповідає існуючим викликам сьогодення. Адже інтеграція України в європейський простір з метою набуття у майбутньому членства в ЄС є цивілізаційним вибором країни. Тому європейський вектор розвитку нашої країни потребує відповідних реформаторських зусиль щодо удосконалення існуючих механізмів формування та реалізації державної політики у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду особливостей формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України присвятили свої публікації такі вчені, як Артёмов І.В., Бондаренко В.Д., Бутівченко С.В., Буцко Ю.В., Вашук Ф.Г., Вітер Д.В., Загайнова Л.І., Казакевич Г.М., Кальниш Ю.Г., Руденко О.М., Хаджирадева С.К. та інші. Однак чимало питань стосовно напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є визначення напрямів удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. У Європейському Союзі після обрання Верховної Ради на позачергових виборах, що відбулися 21 липня 2019 р. зазначили, що підтримують демократичну, стабільну і процвітаючу Україну та очікують продовження політичної асоціації, економічної інтеграції та реалізації процесу реформ на основі Угоди про асоціацію між сторонами [1].

Слід зазначити, що за підсумками 2019 р. поточний прогрес виконання зазначеної Угоди про асоціацію з боку Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, інших заінтересованих органів державної влади склав лише 37 % від запланованого протягом року обсягу реалізації завдань. При цьому Кабінетом Міністрів України було виконано 53% завдань, передбачених планом заходів на 2019 р., Верховною Радою України – 12% завдань, іншими органами державної влади виконано 21% завдань.

Що стосується секторально-галузевого аспекту виконання Угоди, протягом 2019 р. було виконано 100% завдань у сферах: «Політичний діалог, національна безпека та оборона», «Освіта, навчання та молодь», «Фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством», а також «Соціальна політика та трудові відносини». Однак, не вдалося досягти помітного прогресу у таких сферах, як «Статистика та обмін інформацією», «Управління державними фінансами» та «Захист прав споживачів».

За весь період імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС найбільшого прогресу досягнуто у сферах «Політичний діалог, національна безпека та оборона» – 86%, «Юстиція, свобода, безпека, права людини» – 82%, «Державні закупівлі» – 80%, «Технічні бар'єри у торгівлі» – 79%, «Підприємництво» – 76%. Разом з тим, є сфери, у яких Україна значно відстає від графіку виконання своїх зобов'язань за Угодою про асоціацію: «Транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги» – лише 19%, «Фінансовий сектор» – 22%, «Енергетика» – 29% від загального обсягу зобов'язань.

В цілому, станом на 01.01.2020 р. загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (яка розрахована на період 2014-2024 рр.) склав 43%. Кабінетом Міністрів України виконано 46% завдань, передбачених планом, Верховною Радою України – 34% завдань, інші органи державної влади виконали лише 25% запланованих завдань [2].

Отже, недостатня інституційна спроможність органів державної влади заважає реалізовувати потенціал євроінтеграційного курсу України в повному обсязі, правильно визначати послідовність кроків, прораховувати способи досягнення завдань, шукати необхідні рішення для зацікавлених сторін, щоб сповна скористатись усіма існуючими перевагами.

Тому сучасний стан розвитку політичної системи в Україні, системи державного управління та місцевого самоврядування не в повній мірі відповідає існуючим вимогам та потребує адаптації до стандартів країн Європейського Союзу та комплексної розбудови існуючої в країні системи публічного управління всіх рівнів.

Підвищення ефективності публічного управління, його дієвості та результативності є особливо актуальним у контексті вибору України шляху до євроінтеграції, оскільки виникає необхідність у осмисленні моделі управління, притаманної ЄС, та пристосуванні до неї власної моделі державного управління. Безумовно, й перехід до парламентсько-президентської форми правління у 2014 р. слід розглядати, як послідовний курс саме на підвищення дієвості рішень у державному управлінні, на зростання зацікавленості й відповідальності парламенту за розробку й реалізацію ефективної державної зовнішньої і внутрішньої політики [3], однак цього, вочевидь, замало.

Важливим напрямом удосконалення системи державного управління при здійсненні Україною євроінтеграційних завдань є запровадження механізму передбачення можливих ризиків, що виникають у ході перетворень (одночасність, проведення кількох реформ, неврахування поступовості інтеграційних процесів, шаблонність підходів, «сліпе» копіювання іноземного досвіду, невідповідність та неузгодженість нормативно-правових актів, малопоінформованість громадськості, нівелювання процесів на нижчих рівнях організації влади) для їх локалізації,

ліквідації і запобігання подальшому переростанню у загрози [4].

На наш погляд, не достатньо лише визначення загального євроінтеграційного курсу розвитку держави, необхідно конкретизувати цілі державної політики, як поточні, так і на довгострокову перспективу; сформулювати відповідні пріоритети та напрацювати моделі та механізми координації інституцій та інститутів, що мають відігравати провідну роль в інтеграційних процесах; а головне – це досягнення політичного консенсусу та суспільної згоди у сфері європейської інтеграції України.

Тому важливою складовою успішного процесу формування та реалізації державної політики європейського вектора розвитку є ефективно проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань європейської інтеграції. Головною ціллю такої роботи є підвищення рівня обізнаності українського суспільства щодо змісту реформ та особливостей процесу європейської інтеграції у контексті виконання чинної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та інших спільних нормативно-правових документів у цій сфері. Адже тільки посередництво, переговори та пошук консенсусу, врегулювання можливих конфліктів, організація обміну інформацією з зацікавленими сторонами та налагодження зворотнього зв'язку дозволить державі заручитися підтримкою абсолютної більшості населення у питаннях всебічної підтримки євроінтеграційних прагнень України.

Для цього доцільно запровадити постійний моніторинг результативності державної політики у сфері європейської інтеграції, який мають здійснювати органи державної влади у тісній співпраці з представниками інститутів громадянського суспільства. Формою контролю за ефективністю досягнення цілей стратегії європейської інтеграції України є проведення комплексних соціологічних досліджень, які мають відбуватися постійно та виконуватися на єдиній методологічній основі.

Проведення вказаних соціологічних досліджень дозволить розуміти наскільки робота органів державної влади всіх рівнів з інформування громадян, і загальносуспільні настрої відображаються на розумінні українцями сутності Європейського Союзу, як інституційного об'єднання, а також на розумінні змісту євроінтеграційного процесу, який відбувається в Україні.

В контексті популяризації євроінтеграційного курсу України доцільно проведення: публічних заходів із залученням експертів, громадськості та молоді; міжнародних конференцій з питань подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС; конкурсів серед журналістів на кращий опублікований інформаційний матеріал з європейської тематики; публічних заходів із залученням експертів та громадськості щодо розвитку співпраці України та ЄС в контексті різного тематичного спрямування; створення та забезпечення підтримки діяльності національних та регіональних інформаційно-контактних пунктів програм ЄС у сфері освіти, навчання, молоді та спорту,

досліджень, інновацій та конкурентоспроможності; створення та трансляція телерадіокомпаніями відповідних тематичних програм тощо [5].

Пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, адже Угода про асоціацію між Україною та Європою вимагає імплементації понад 350 директив та регламентів Європейського Союзу.

Це вимагає запровадження науково обґрунтованих заходів, які гарантували б відповідність вітчизняного законодавства праву, що формується в рамках Європейського Союзу.

Тому підготовка кваліфікованих фахівців зі знаннями європейського права є важливою складовою державної політики в цій сфері. Достатній науковий та фаховий потенціал дасть можливість пришвидшити процес злиття законодавств, забезпечити його якість; сформувати єдині підходи, стратегії та пріоритетні напрямки державного розвитку; вдосконалити механізм превентивного моніторингу правотворчого процесу з метою недопущення прийняття законів, які суперечили б праву Європи. Сприйняття європейського права, реформування правової системи України згідно з правовими стандартами на основі загальних принципів західного права сприятиме розвитку України та дасть їй змогу еволюціонувати та посісти гідне місце серед інших держав Європи [6].

Окрім того, необхідно забезпечити під час розроблення та перегляду стандартів вищої освіти всіх рівнів за певними спеціальностями вимог до освітніх програм з питань європейської інтеграції, а також забезпечити підвищення професійної компетентності державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з питань європейської інтеграції, в тому числі шляхом проведення курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців з використанням сучасних методів, форм і засобів навчання.

Загальновідомо, що Україна проголосила вступ до ЄС одним зі стратегічних питань державної політики (і про цей вибір яскраво свідчить внесення відповідних змін до Конституції України), однак відповідність нашої країни критеріям Європейського Союзу щодо держави-кандидата на вступ поки що, на жаль, знаходиться на початковому етапі.

Так, критерії, яким мають відповідати держави-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. і включають в себе:

1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);

2) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

3) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в

ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії).

Членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів (політичні критерії) вимагає від держави-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист меншин. Статтею 6 Договору про Європейський Союз закріплено, що «Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод та верховенства права».

Держави, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції держав-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті.

З метою оцінки виконання державами-кандидатами умов членства Європейська Комісія (ЄК) у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. На основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи, зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації.

Відповідно до Копенгагенських критеріїв, вимоги до членства у сфері економіки (економічні критерії) полягають «у наявності як дієвої ринкової економіки, так і здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС».

Наявність дієвої ринкової економіки характеризується наступними елементами:

- рівновага між попитом і пропозицією як результат вільної взаємодії ринкових сил;
- лібералізація цін і торгівлі;
- відсутність перешкод для доступу на ринок і виходу з нього;
- наявність достатньої правової бази, включаючи регулювання права власності, виконання законів і контрактів;
- досягнення макроекономічної стабільності, включаючи цінову рівновагу, стабільність державного фінансування та платіжного балансу;
- суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики;

- достатня розвиненість фінансового сектору для спрямування збережень на інвестування виробництва.

Критерій здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС передбачає:

- наявність дієвої ринкової економіки з достатнім рівнем макроекономічної стабільності, що дає змогу суб'єктам ринку приймати рішення в атмосфері стабільності й передбачуваності;

- достатня кількість людських і матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт і ін.), рівень освіти і дослідницької діяльності;

- ступінь впливу урядової політики і законодавства на конкуренцію шляхом проведення торговельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги;

- рівень і темпи інтеграції держави в ЄС перед його розширенням;

- достатня частка малих підприємств у структурі економіки, оскільки малі підприємства отримують вигоду від спрощеного доступу на ринок.

Що стосується інших критеріїв, Європейська Рада дійшла висновку, що держави-кандидати мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союз [7].

Окрім того, органам публічної влади необхідно забезпечити виконання плану заходів з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, який було затверджено 15 травня 2019 р., і який містить пункти щодо: розширення джерел та способів залучення міжнародної допомоги, поліпшення фінансування закордонних дипломатичних установ України, розвиток співпраці у сфері освіти і наукових досліджень, розширення присутності іноземних закладів освіти в Україні, зокрема шляхом відкриття в Україні філії Коледжу Європи та Європейської школи Східного партнерства, а також щодо дальшого розвитку Європейського табору в Україні, участі України у Рамковій програмі досліджень та інновацій Європейського Союзу «Горизонт Європа» [8].

Що ж стосується методологічного підґрунтя щодо визначення глибини, комплексності та напрямів реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах, то цілком погоджуємося з професором Кальниш Ю.Г., що для оптимізації державної євроінтеграційної політики та механізмів її реалізації доцільно використовувати логіко-аналогову модель, в основу якої покладено критерій оптимальності за Парето – відповідно до якого, формуючи конкретні напрями державної євроінтеграційної політики, слід узгодити внутрішні потреби і можливості, а також потреби європейського середовища політики і глобалізаційні впливи. За цим критерієм оптимальним буде той напрям

державної євроінтеграційної політики, реалізація якого, принаймні, не шкодить інтересам жодного з учасників цієї політики й не суперечить глобалізаційним тенденціям [9].

Тому завдання органів публічної влади всіх рівнів полягає в тому, щоб, спираючись на існуючу інституційно-правову систему, використовуючи та удосконалюючи відповідні механізми формування та реалізації державної політики у цій сфері, а також мобілізувавши наявні ресурси (людські, матеріальні, фінансові тощо), забезпечити правила та процедури міжінституційної координації та співробітництва ключових виконавців та стейкхолдерів (зацікавлених сторін) у сфері європейської інтеграції України з метою вирішення поставлених завдань, а саме: підтримка верховенства права, боротьба з корупцією, досягнення макроекономічної стабільності тощо.

Висновки. Отже, в сучасних умовах державна політика України, яка спрямована на вступ до Європейського Союзу має передбачати відповідну зміну політичних, економічних, соціальних, юридичних процесів в державі, а також удосконалення законодавства відповідно до європейських стандартів. Вступ України в Європейський Союз можливий тільки за умови побудови демократичної держави з розвинутою економікою, забезпечення високих темпів економічного зростання, проведення виваженої соціальної політики, позитивних зрушень щодо забезпечення високого рівня життя населення та забезпечення його базових свобод. А перспектива членства в ЄС України, як невід'ємної частини Європи є стратегічним напрямом перетворень в країні, які мають бути орієнтовані на чинну в державах – членах ЄС модель суспільного розвитку, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. У ЄС вказали на порушення під час виборів та заявили про подальшу «політичну асоціацію та економічну інтеграцію» з Україною. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/politika/u-yes-vkazali-na-porushennya-pid-chas-viboriv-ta-zayavili-pro-podalshu-politichnu-asociaciyi-ta-ekonomichnu-integraciyu-z-ukrayinoyu-1382499.html>.

2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік. Результати та плани. – К. – 72 с.

3. Бондаренко В.Д., Ващук Ф.Г., Артёмов І.В., Буцко Ю.В., Вітер Д.В., Загайнова Л.І., Казакевич Г.М., Руденко О.М. Державне управління в умовах Європейської та Євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3700>.

4. Бутівченко С.В. Пріоритетні напрями європейської інтеграції України та механізми їх регулювання // С.В. Бутівченко / Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. / [І.В. Артёмов, В.Д. Бакуменко, В.Д. Бондаренко та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 139-161.

5. Щодо інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань європейської інтеграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukraine-eu-inform>.

6. Хаджирадева С. К. Підготовка державних службовців до професійно-мовленнєвої

комунікації: концептуальні засади й стратегія модернізації технологій: Автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2006. – 40 с.

7. Відносини Україна – ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>.

8. План заходів з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>.

9. Кальниш Ю.Г. Системні фактори впливу на формування та реалізацію державної євроінтеграційної політики України в умовах глобалізації / Ю.Г. Кальниш // *Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України: монографія* / За заг. ред. І.В. Арт'омова, О.М. Вашук, О.М. Руденко. – Ужгород: МПП «Гражда», 2013. – С. 296-326.

References:

1. U YES vkazaly na porushennya pid chas vyboriv ta zayavyly pro podal'shu «politychnu asotsiatsiyu ta ekonomichnu intehratsiyu» z Ukrayinoyu. [EU points to election violations and says further «political association and economic integration» with Ukraine]. (n.d.). *president.gov.ua*. Retrieved from: <https://tsn.ua/politika/u-yes-vkazali-na-porushennya-pid-chas-viboriv-ta-zayavili-pro-podalshu-politichnu-asociaciyi-ta-ekonomichnu-integraciyu-z-ukrayinoyu-1382499.html>. [in Ukrainian].

2. Zvit pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu ta YES za 2019 rik. Rezul'taty ta plany. [Report on the implementation of the EU-Ukraine Association Agreement for 2019. Results and plans]. – К. – 72 p. [in Ukrainian].

3. Bondarenko, V.D. & Vashchuk, F.H. & Art'omov, I.V. & Butsko, Y.V. & Viter, D.V. & Zahaynova, L.I. & Kazakevych, H.M. & Rudenko, O.M. Derzhavne upravlinnya v umovakh Yevropeys'koyi ta Yevroatlantychnoyi intehratsiyi Ukrayiny: istoriya, teoriya, metodolohiya. [Public Administration in the Conditions of European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine: History, Theory, Methodology]. (n.d.). *uzhnu.edu.ua*. Retrieved from: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3700>. [in Ukrainian].

4. Butivshchenko, S.V. (2009). Priorytetni napryamy yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrayiny ta mekhanizmy yikh rehulyuvannya. [Priority directions of European integration of Ukraine and mechanisms for their regulation]. *Mekhanizmy rehulyuvannya intehratsiynykh protsesiv v Ukrayini*. [I.V. Art'omov (Ed.), V.D. Bakumenko (Ed.), V.D. Bondarenko (Ed.)]. – Uzhhorod: Lira. [in Ukrainian].

5. Shchodo informatsiyno-roz'yasnyval'noyi roboty z pytan' yevropeys'koyi intehratsiyi. [Concerning outreach on European integration]. (n.d.). *ukraine-eu*. Retrieved from: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukraine-eu-inform>. [in Ukrainian].

6. Khadzhyradyeva, S.K. (2013). Pidhotovka derzhavnykh sluzhbovtziv do profesiynovlennyevoyi komunikatsiyi: kontseptual'ni zasady y stratehiya modernizatsiyi tekhnolohiy. [Preparation of civil servants for vocational communication: conceptual foundations and strategy of technology modernization]. Abstract of dissertation. UAPA. – К. – 40 p. [in Ukrainian].

7. Vidnosyny Ukrayina – YES. [Ukraine – EU relations]. (n.d.). *ukraine-eu*. Retrieved from: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>. [in Ukrainian].

8. Plan zakhodiv z realizatsiyi stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttya povnopravnogo chlenstva Ukrayiny v Yevropeys'komu Soyuzi ta v Orhanizatsiyi Pivnichnoatlantychnoho dohovoru. [Plan of measures for realization of the strategic course of the state for the acquisition of full membership of Ukraine in the European Union and in the Organization of the North Atlantic Treaty]. (n.d.). *president.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>. [in Ukrainian].

9. Kal'nysh, Y.H. (2013). Systemni faktory vplyvu na formuvannya ta realizatsiyu derzhavnoyi yevrointehratsiynoyi polityky Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi / Y.H. Kal'nysh // *Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України*. [I.V. Art'omova (Ed.), O.M. Vashchuk (Ed.), O.M. Rudenko (Ed.)]. – Uzhhorod: MPP «Hrazhda». [in Ukrainian].